

SUD TERGOVINI AMALGA OSHIRISHDA HIMOYA
DALOLATNOMASINI TAQDIM QILISH MEXANIZMINI JORIY
QILISH

Usmonov Texron Anvarjon o'g'li

Sudya.

Annotatsiya. Ushbu tezisda sud tergovini amalga oshirish jarayonida himoya dalolatnomasini taqdim qilish mexanizmini joriy etishning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilingan. Himoya dalolatnomasining mazmuni, protsessual ahamiyati hamda taraflarning tortishuv prinsipi va tengligini ta'minlashdagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, xorijiy davlatlar tajribasi tahlil qilinib, O'zbekiston Respublikasi jinoyat-protsessual qonunchiligini takomillashtirish bo'yicha takliflar ilgari surilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, himoya dalolatnomasining joriy etilishi himoya huquqining kafolatlarini kuchaytirish, dalillarni baholash sifatini oshirish va odil sudlov samaradorligini ta'minlashga xizmat qilishi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: sud tergovi, himoya dalolatnomasi, himoyachi, advokat, jinoyat protsessi, dalillar, tortishuv prinsipi, taraflar tengligi, odil sudlov, protsessual kafolatlar.

Sud-huquq tizimini demokratlashtirish va odil sudlovni ta'minlash bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida olib borilayotgan islohotlarning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Inson huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish, jinoyat protsessida taraflarning tengligini ta'minlash hamda sud qarorlarining qonuniy va adolatli bo'lishiga erishish uchun himoya institutini yanada takomillashtirish zarur. Shu nuqtai nazardan sud tergovini amalga oshirish jarayonida himoya dalolatnomasini taqdim qilish mexanizmini joriy etish dolzarb masalalardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

Jinoyat protsessining asosiy maqsadi nafaqat jinoyat sodir etgan shaxsni aniqlash va unga nisbatan qonuniy choralar ko‘rish, balki aybsiz shaxslarning noqonuniy javobgarlikka tortilishining oldini olishdan ham iborat. Mazkur maqsadga erishishda himoya tomonining protsessual huquqlari to‘liq ta‘minlanishi alohida ahamiyat kasb etadi. Amaldagi jinoyat-protsessual qonunchilikda himoyachi dalillarni to‘plash, sudga taqdim etish, iltimosnomalar kiritish va sud muhokamasida faol ishtirok etish huquqiga ega bo‘lsa-da, himoya tomonidan taqdim etiladigan barcha dalillarni yagona protsessual hujjat shaklida rasmiylashtirish tartibi mavjud emas. Bu esa ayrim hollarda himoya tomonidan to‘plangan materiallarning tizimli baholanmasligiga yoki ularning protsessual ahamiyatiga yetarli e‘tibor berilmasligiga sabab bo‘lmoqda.

Himoya dalolatnomasi aynan ana shunday muammolarni bartaraf etishga xizmat qiluvchi zamonaviy protsessual vosita bo‘lishi mumkin. Ushbu hujjat himoyachi tomonidan qonuniy yo‘llar bilan to‘plangan dalillarni, mutaxassis xulosalarini, guvohlarning ko‘rsatmalarini, hujjatlarni hamda boshqa ahamiyatli ma‘lumotlarni yagona tizimga solgan holda sudga taqdim etishga imkon yaratadi. Natijada sud ish materiallarini ko‘rib chiqishda himoya pozitsiyasini to‘liq va izchil tahlil qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi [4].

Himoya dalolatnomasining joriy etilishi sud muhokamasining sifatini oshirishga xizmat qiladi. Chunki sud nafaqat ayblov tomoni tomonidan keltirilgan dalillarni, balki himoya tomonining barcha asoslarini ham bir hujjat orqali tizimli ravishda baholaydi. Bu esa tortishuv prinsipining to‘liq amalga oshirilishini ta‘minlaydi. Sudning vazifasi faqat ayblovni tasdiqlash emas, balki ishning barcha holatlarini har tomonlama, to‘liq va xolisona o‘rganishdan iborat. Himoya dalolatnomasi aynan shu vazifani samarali bajarishga xizmat qiladigan protsessual mexanizmlardan biri bo‘lib hisoblanadi.

Mazkur institutni joriy qilish advokat faoliyatining samaradorligini ham oshiradi. Himoyachi sudga taqdim etadigan har bir dalilning kelib chiqish

manbai, qonuniyligi va ish uchun ahamiyatini batafsil asoslab beradi. Natijada himoya strategiyasi aniq, izchil va huquqiy jihatdan puxta shakllanadi. Bu esa sudning dalillarni baholash jarayonini yengillashtiradi hamda protsessual bahslarning mazmunli kechishiga xizmat qiladi.

Xalqaro tajriba ham himoya pozitsiyasini yozma shaklda ifodalash amaliyoti yuqori samara berayotganini ko'rsatmoqda. Ayrim Yevropa davlatlarida hamda anglo-sakson huquq tizimiga mansub mamlakatlarda himoya memorandum yoki defence statement kabi hujjatlar sud muhokamasining muhim elementi hisoblanadi. Mazkur hujjatlar orqali himoya tomoni o'z pozitsiyasini, dalillarini va protsessual talablarini oldindan bayon qiladi. Bu esa sud muhokamasining tartibli va samarali tashkil etilishiga xizmat qiladi. Ushbu tajribani milliy qonunchilikka moslashtirish O'zbekiston jinoyat protsessining xalqaro standartlarga yaqinlashishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Himoya dalolatnomasini joriy etish natijasida sud muhokamasining shaffofligi ham ortadi. Sud har bir dalil bo'yicha o'z munosabatini asoslab berishga majbur bo'ladi. Natijada chiqarilgan hukmning motivatsiyasi kuchayadi, fuqarolarning sud hokimiyatiga bo'lgan ishonchi ortadi hamda yuqori instansiya sudlari tomonidan ishni qayta ko'rib chiqishda barcha protsessual hujjatlar izchil tahlil qilinadi.

Bundan tashqari, raqamli texnologiyalar rivojlanayotgan bugungi sharoitda himoya dalolatnomasini elektron shaklda taqdim etish imkoniyatini yaratish ham muhim ahamiyatga ega. Elektron sud tizimi orqali himoya tomonidan taqdim etilgan hujjatlar sud, prokuror va boshqa protsess ishtirokchilari uchun tezkor tarzda mavjud bo'ladi. Bu esa ish yuritish muddatlarini qisqartiradi, ortiqcha qog'ozbozlikni kamaytiradi va odil sudlov samaradorligini oshiradi.

Shu bilan birga, himoya dalolatnomasining huquqiy maqomi Jinoyat-protsessual kodeksida aniq belgilanishi maqsadga muvofiqdir. Unda mazkur hujjatni taqdim etish muddati, mazmuni, shakli, unga ilova qilinadigan

materiallar hamda sud tomonidan uni ko‘rib chiqish tartibi alohida normalar bilan tartibga solinishi lozim. Shuningdek, sudning himoya dalolatnomasida keltirilgan har bir muhim dalil va iltimosnoma yuzasidan protsessual qaror qabul qilishi majburiyati belgilansa, himoya huquqining real kafolatlari yanada kuchayadi [5].

Xulosa qilib aytganda, sud tergovini amalga oshirishda himoya dalolatnomasini taqdim qilish mexanizmini joriy etish jinoyat protsessini takomillashtirishning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Ushbu institut taraflarning tengligini ta‘minlash, tortishuv prinsipini kuchaytirish, himoya huquqining kafolatlarini kengaytirish hamda sud tomonidan dalillarni har tomonlama va xolisona baholashga xizmat qiladi. Natijada odil sudlov sifati oshadi, sud qarorlarining asoslanganligi mustahkamlanadi va fuqarolarning sud-huquq tizimiga bo‘lgan ishonchi yanada ortadi. Shu sababli himoya dalolatnomasi institutini milliy jinoyat-protsessual qonunchilikka kiritish bugungi sud-huquq islohotlarining mantiqiy davomi sifatida baholanishi mumkin. Bundan tashqari, mazkur mexanizm sud muhokamasi jarayonida himoya tomonidan taqdim etilgan dalillarning to‘liq va tizimli ko‘rib chiqilishini ta‘minlaydi. Himoya dalolatnomasining huquqiy maqomini qonunchilik darajasida mustahkamlash advokatning protsessual imkoniyatlarini yanada kengaytiradi va sud qarorlarining shaffofligini oshirishga xizmat qiladi. Mazkur institutni amaliyotga joriy etish xalqaro huquqiy standartlarga mos odil sudlov tizimini shakllantirishga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Natijada jinoyat protsessida shaxsning huquq va erkinliklari yanada ishonchli himoya qilinib, sud-huquq tizimining samaradorligi hamda nufuzi sezilarli darajada oshadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ashworth A., Redmayne M. The Criminal Process. – 5th ed. – Oxford: Oxford University Press, 2022. – 512 p.

2. Cape E., Namoradze Z., Smith R., Spronken T. Effective Criminal Defence in Europe. – Cambridge: Intersentia, 2022. – 438 p.
3. Trechsel S. Human Rights in Criminal Proceedings. – Oxford: Oxford University Press, 2023. – 432 p.
4. Mamatqulov X. Jinoyat protsessida himoya huquqining nazariy va amaliy asoslari. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2022. – 248 b.
5. Raxmonqulov H., Karimov B. Jinoyat protsessi: darslik. – Toshkent: Adolat, 2023. – 512 b.

